

יחידה ג: ברכת כוהנים, קורבנות הנשיאים, העלאת הנרות, תנופת הלוויים (ו,כב-ח,כו)

סקירה כללית ומבנה

היחידה המוצגת להלן כוללת מספר עניינים שהקשר ביניהם איננו חזק, ולעתים אף מצטייר כרופף. גבולותיה מוגדרים באופן סביר על ידי היחידות שלפניה ואחריה. לפניה נמצאת קבוצת המצוות המוגדרת הפונה לישראל (יחידה ב), ולאחריה בא המעשה בדבר 'היווצרות' מצוות פסח שני (יחידה ד). היחידות אכן מובחנות ותחומות, ואם מצטייר חוט מקשר מסוים ביניהן, הרי הוא ענייני הכללי בצדדים ההלכתיים. ואשר למקומה הכללי של יחידה זו בתוך חטיבת הפרקים הפותחת את ספר במדבר, הרי היא מובילה לנקודה חשובה ביותר במערכת ההלכתית-רעיונית של הספר - תנופת הלוויים והכשרתם המלאה לתפקידים המיוחד בספר במדבר; ותוך כדי כך, מציגה השוואה בין ענייני הכהונה ('ברכת כוהנים') והלווייה.

המבנה הפנימי של היחידה פשוט למדי, וכולל ארבע קטעים מובחנים היטב בתוכם, ומסומנים באופן ברור בפסוקים הפותחים אותם: 1. ברכת כוהנים (ו,כב-כז). 2. קורבנות הנשיאים (ז,א-פ.ט). 3. העלאת הנרות (ח,א-ד). 4. תנופת הלוויים (ח,ה-כד). הקטע הראשון והשלישי פותחים ב'ידבר ה' אל משה לאמר', ובשל כך מהווים - כל אחד - פרשה מובחנת. הקטע הרביעי פותח גם הוא בפתח הזה, אם כי בו כללנו פרשה נוספת המתחילה ב'ידבר ה' אל משה' ועוסקת בלוויים. לעומתם, הקטע השני הוא חריג בולט. הוא מתייחס למסגרת זמן שונה - 'יום כלות משה להקים את המשכן', ומלמד על אירועים שבעיקרם התחוללו בספר שמות.

מכלול העניינים המוצג ביחידה הנידונה כאן מצטייר כמעין השלמות והוספות המצטרפות יחדיו כדי להעשיר את ענייני המחנה, לגזור מהם השגות הלכתיות, ולדייק בהבנת המתחולל 'ערב' המסע הגדול לארץ כנען. חוט מקשר אפשרי ביניהם קשור לכוהנים ולפעולתם. 'ברכת כוהנים' קשורה במישרין לכוהנים; קורבנות הנשיאים מבליטים כמובן את הנשיאים, אך ככלות הכול מדובר בקורבנות, שברגיל קשורים בכהונה. העלאת הנרות קשורה במישרין בכהונה, ותנופת הלוויים מתבצעת על ידי אהרון: "והניף אהרן את הלויים תנופה לפני ה' מאת בני ישראל..." (ח,יא). על זיקות נוספות בין הפרשות נעמוד בהמשך.

כאן המקום לדייק מעט במעבר שבין יחידה ב לבין היחידה דידן. הפרשה האחרונה ביחידה הקודמת הייתה פרשת נזיר. דיברנו בה אודות קדושתו של הנזיר העומדת - למצער במובן מסוים - מול קדושת הכהונה. היחידה שלפנינו פותחת בברכת כוהנים, ובכוח הסמיכות הזו מטעימה הבדל מהותי בין קדושת הנזיר לבין קדושת הכהן. אכן קדוש הוא הנזיר, אך ברכת כוהנים - לכוהנים בלבד נמסרה!

ברכת כוהנים

הברכה מוצגת בדברי ה' אל משה המלווים בהנחיה מפורשת להעבירם לאהרן: "וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל אהרן ואל בניו לאמר..." (ו, כב-כג). מבחינה זו נשמרת כאן ההיררכיה הידועה של העברת הציוויים אל משה, וממנו אל הנמען - אהרן. בפרשה הקצרה הזו אין הדגשה על ביצוע, כלומר, לא נאמר שהמצויים עשו כפי שצוו, והדבר בולט על רקע קיצורה של הפרשה. אולי היעדר ציון הביצוע בא כדי להשאיר את רישומה של הסיימת: "ואני אברכם" (ו, כז) המבליטה את ברכת ה'; סיומת שהייתה עשויה להיפגם ולו במידת מה, אילו היה מוסף דרך משל - "ויברכו את ישראל". רוצה לומר, כל שינוי בהרצאת הדברים עלול לטשטש את התלות המוחלטת של ברכת הכוהנים בברכת ה'; בסופו של דבר, יידעו הכול - הוא ורק הוא המברך! ואולי, תכלית הוויתור על הדגשת הביצוע בנסיבות דאז, היא לחדד את אופייה העל-זמני של הברכה; בצורתה הכתובה נראה כי מדובר בהנחיה כללית מאוד לברך, הנכונה לכל עת ולכל זמן. מכל מקום, גם אם בציון הברכה אין מוצג קשר ישיר ומפורש לזמן היאמר הדברים, לשיטתנו, אנו דבקים בחיפוש הקשר הזה, ובוחנים מה עולה משיבוץ הברכה דווקא בהקשר הנידון.

הפתיחה לפרשה מדגישה את הפעילות המילולית: "...כה **תברכו** את בני ישראל **אמור** להם" (ו, כג). מוסבר איך לברך, ומה לומר בברכה. הדגש המילולי הזה עומד מול הפעילות הטכנית הרבה של הכוהנים והלוויים גם יחד בספרנו. ולא רק בספרנו! ניתן להעמיד זאת מול הפעילות הפיסית המרובה של הכוהנים בספר ויקרא, שבו מתנהלים ענייניהם בכל הקשור להקרבת הקורבנות באופן מעשי לגמרי ללא דיבור כלשהו.¹ מבחינת סגנונה זוהי פעולת דיבור מיוחדת במינה. הנוסח מאורגן ומסודר, ויוצר תחושה של דפוס קבוע. שלושה משפטים הכוללים כל אחד שתי פעולות של ה': הדגם הוא - 'יעשה לך ה' כך וכך'. המושג 'ברכה' מופיע אין ספור פעמים במקרא, ולא אחת ההתרשמות היא שאין לו נוסח קבוע, אלא תכנים מיוחדים לנסיבות היאמר הברכה. במובן זה הברכות המקראיות עשויות להיות לעתים גמישות למדי.² ניתן אפוא לומר,

1 המקום היחיד בספר ויקרא שבו כהן מדבר במהלך טקס הוא בפרשת הכניסה אל הקודש (ויקרא טז), בו יודוי על השעיר (ויקרא טז, כא). יש בספר ויקרא וידוי של אדם ביאשם: ראו למעלה לעיל (יחידה ב). אם כן 'מקדש הדממה' ברוח ביטוי המפורסם של יחזקאל קויפמן, חל בעיקר על כוהנים.

2 לא כאן המקום לסקור את ענייניהן השונים של ברכות במקרא. נסתפק בהדגימנו מספר ברכות בספר בראשית. התחושה הכללית היא שברכה מאת ה' משמעותה מתפרשת בנוסח ברור כשמדובר בברכת הזרע והריבוי. למשל: "ויברך אתם אלהים ויאמר להם פרו ורבו..." (בראשית א, כח). אומנם, השאלה היא האם 'פרו ורבו' זה הוא תוכן הברכה. אם כן, הרי לנו נוסח מוגדר, אך אפשר שהברכה לחוד והדגשת היעוד לחוד; והוא הדין הברכה לנח ולזרעו (בראשית ט, א-ב). לעומת זאת, ב"ויברך אלהים את יום השביעי" (בראשית ב, ג) אין נוסח מדויק לברכה. אצל אברהם: "והיה ברכה" (יב, ב) אין נוסח מדויק. אך במקרים רבים ברכה מתפרשת כברכת הזרע: "כי ברך אברך והרבה ארבה את זרעך..." (בראשית כב, יז). וכן: "ויברכתך והרבית את זרעך בנבור אברהם עבדי" (בראשית כו, כד). לעומת זאת, "וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה'" (בראשית כו, יב). ו"אתה עתה ברוך ה'" (בראשית כו, כט) משמעותם ככל הנראה ברכת הצלחה כללית. מובן שמושג הברכה של חז"ל שונה מאוד ומבטא את האופן שתפסו את ההלכה ואת פעולת הדיבור במשמעותה הדתית גם יחד.

כי בברכה העומדת בפנינו פעולת הדיבור איננה חופשית, והיא כפופה לסדר מסוים; בדומה למגבלות החמורות המוטלות על הכהונה בהקשר של קורבנות,³ כך הן המגבלות על הברכה. אין הכוהן יכול לברך כראות עיניו! זאת ועוד, היא נושאת אופי לאומי - יבני ישראל, ולכן מדגישה את ההשתייכות של הכהונה לכלל. יחד עם זאת, מבחינת סגנונה, יש בה צד של פנייה אישית - 'יברכך', 'ישמרך', 'אליך', 'לך'. אומנם, בסופו של דבר, זוהי פנייה לציבור, לכלל, ובכל זאת, זה מקשר את הכהונה בקשר מחייב של 'פנים מול פנים'; כביכול, הכהן עומד מול מישהו, אל מול 'אתה' כלשהו, ומשמיע באוזניו - 'יברכך'. כביכול, על המברך להישיר מבט אל הפרטים שמהם מורכב הציבור המתברך.

על רקע הסגנון הנוקשה המאפיין אותה, ייאמר כי תכניה כלליים מאוד, ובכך היא שונה מברכות לאומיות ואישיות רבות העוסקות בברכת הפריין והארץ. מדובר בפעולות כלליות המביעות רצון טוב, שה' אמור לעשות עמנו בעקבות הברכה ('ישמור', 'יאר פניו', 'יחון', 'ישא פניו'). ובמובן זה הברכה שומרת על זיקה מסוימת לאופי הכללי של ברכות מקראיות שונות, כשלמעשה התוכן הספציפי היחיד המובע בה הוא השלום: "וישם לך שלום" (ו, כז).

מעניין שהברכות אינן קשורות באופן כלשהו במקום. המשמעות המעשית היא שאין הברכות נישאות דווקא במקום מסוים, למרות שנקל לשער מציאות פשוטה של מתן ברכה לבאים בשערי המשכן; והמשמעות העקרונית היא שהן אינן חלק מ'מפת הקדושה' שצוירה לעיל (יחידה א). הנה כי כן, הברכה, שלא כקורבנות, איננה תלויה במקום, ואיננה חלק מהפעולות המרובות הכרוכות במדרג הקדושה. יתירה מזו, המונח 'פנים' נזכר כאן פעמיים: "יאר ה' פניו אליך ויחנך. ישא ה' פניו אליך..." (ו, כה-כו). 'ראיית פנים' איננה רק מטפורה להתייחסות, היא 'שם קוד' מקראי לעליית רגל,⁴ ואומרת משהו עמוק על ההתרחשות בזמן פקידת המקום הקדוש. כביכול, היחסים

3 ראוי להדגיש בהקשר זה את 'פרשת צוי' בספר ויקרא. מדובר כאן ב'תורות' - 'תורת העולה' וכו'. כלומר, קבוצות ברורות של הוראות שעל פיהן, ורק על פיהן, רשאי הכהן לכלכל את מעשיו בכל הקשור למלאכת הקורבן. לשון ציווי התופסת שם, מחזקת מאוד את ההיבט הזה; צווי כך ולא אחרת!

4 'ראיית פנים' נזכרת בספר שמות בהקשרים הלכתיים: "...ולא יראו פני ריקם... שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדן ה' " (כג, טו-יז). ודומה לו: לד, כג). הביטוי נזכר בשינוי אצל משה: "יודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו..." (שמות לג, א); "ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג, יט). לא כאן המקום לדון במשמעות של שני ביטויים אלו ובהבדל ביניהם (האם משה לא יכול היה 'לראות' משום שלא היה עדיין משכן ועלייה לרגל?); מכל מקום הם מדגישים את השימוש ב'פני ה' כדי לציין התגלות מהסוג המדובר למעלה. ראוי עוד להוסיף כי הדגש ב'עלייה לרגל' - ביטוי הנפוץ בעיקר בלשון חכמים - הוא על הדרך, המסע, ואילו כאן, על הנוכחות הישירה מול הקדוש.

בין האדם לה' הם יחסים של ראייה⁵; אך כשמדובר על ראיית פנים' בהקשר של המקום הקדוש, היא מלווה מן הסתם גם בפעילות של הקרבת קורבנות,⁶ בעוד שכאן היא עומדת בפני עצמה. כביכול, ה' מאפשר לראות את פניו, או מקל על כך - 'ישא את פניו, 'יאר את פניו'; והתוצאה של זה היא, כביכול, אפשרות של ראייה (תן דעתך למשחק המצלול 'ראה - 'יאר'). וניתן לראות את ה'ראייה' הזו כסמל לתהליך של התודעות ישירה בין האדם לאלוהיו, ללא כל שרשרת המתווכים האופיינית למדרג הקדושה המודגש בספרנו.

אמירת השם המקודש עשויה אולי להיתפס כפסגת עבודת האל באמצעות הדיבור, ברי שיש בידיעת השם צורה עמוקה מאוד של התודעות. לא כאן המקום לדון בענייני ההתייחסות לשמו של ה' במקרא. נדגיש רק כי פעמים רבות הוא קשור במקום: "במקום אשר יבחר לשכן שמו שם" (דברים יד, כג); בפסוק זה מתחזק הקשר בכוח משחק הלשון 'שמו שם'. ואילו כאן ברוח הנאמר לעיל, הוא איננו קשור במקום, נהפוך הוא, הוא 'מושם על בני ישראל'; וגם כאן משיג משחק הלשון - 'שמו שמי' משמעות מקשרת (להלן). 'ושמו את שמי על בני ישראל', עניינו הפשוט הוא שילוב השם בברכה.⁷ אולם, הניסוח הזה עשוי להיות מטונימי, כלומר, משמעותו הראשונית היא טכנית, כביכול, לקחו ממש את השם (הכתוב) ושמו אותו על בני ישראל. בנסיבות כאלו - בצורתן הטכנית הצרופה קרובות לבלתי-סבירות - השם איננו מוגבל למקום, כי אם 'הועבר' לבני ישראל.

אם כן, הפועל החשוב כאן הוא 'שמו'. הוא מתקשר בקשר של דמיון מילולי וצלילי. ראשית, לוישם לך שלום' הקודם - ה' 'שם' שלום והכהונים 'שמים' את שם ה', כביכול, 'שימה' לעומת 'שימה'; פעולת האל לעומת פעולת האדם. שנית, ושמו את שמי, דמיון בעיצורי שייך ומ"ם המשווה מיוחדות לפעולה הזו - 'שימה של שם'. ויחד עם זאת, חרף המיוחדות הלשונית הזו של שימת השם, אין לשכוח כי בדיבור עסקי. בקטע זה מודגש הדיבור ששובר כל מחיצה. אין כאן מגבלה של מקום, לא צוין היכן

5 לא כאן המקום לדון בשאלה: בראיית פנים' מי הרואה? מסורת הניקוד - והיא נשענת על רמזים וביטויים בכתובים עצמם - מפרשת בנפעל-סביל, כלומר, האדם נראה על ידי ה'. אך דומה שעקרונות, יש מקומות שניתן להבין ראייה פעילה-יוזמה של האדם. יש גם מקומות שנעשה בכך שימוש ספרותי, למשל: "השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה" (דברים יב, ג). מדובר באתר של זביחה, ו'תראה' עשוי להיות מובן לא רק כבחינה, אלא גם 'אשר תראה' את ה'! "כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמש חצרי" (ישעיהו א, יב). מסורת הניקוד מנקדת 'לראות' בצירה, אך העוצמה רבה יותר אם נבין 'לראות' אקטיבי פעיל, והתוצאה אף היא אקטיבית מאוד: 'רמוס' - רמיסה ברגליים. מדובר בשתי הפעולות המאפיינות את העלייה לרגל - פעולת הרגליים - רמיסה, וראייה, הבא לראות רומס!

6 מעניין הצירוף של ישעיהו (לעיל הערה 5): "...למה לי רב זבחים אמר ה'. שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי. כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמש חצרי. לא תוסיפו הביא מנחת שוא ..." (ישעיהו א, יג-יג).

7 'ושמו את שמי על בני ישראל - בכל ברכה יזכירו הכהנים את שם ה'..." (דעת מקרא, עמ' עג).

הדברים נאמרים, ואין בדל של רמז שהם אפקטיביים דווקא במקום מיוחד. השיבוץ של פעולת כהונה זו בספר במדבר, מכריז על משהו ששונה מאוד מעבודה באמצעות הקורבנות האופיינית כל כך לספר ויקרא.

ההשוואה לספר שמות המובאת בחיבורנו פעם אחר פעם מובילה לעיון בפסוק: "ויבא אדמה תעשה לי...בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך" (שמות כ, כא).

מבחינת מקומו (מיד אחרי עשרת הדברות), המצב המשתקף בו הוא של (עדיין) היעדר משכן - מקום קבוע לעבודת ה', מה שיכול להסביר את חוסר המקום הקשור למזבח. במובנים רבים - והדבר הודגש רבות לעיל (יחידה א) - גם כהונה ממוסדת עדיין לא צמחה, ובמעמד הר סיני אזכור הכהונה מוצנע ותפקידים מוגדרים אין לה. על רקע זה ניתן להבין את 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי...וברכתיך'. ברכת הכהנים שלנו שונה כמובן. היא מנוסחת במסגרת ידועה כפי שהכהונה עצמה שרויה במסגרת, אך הרעיון הבסיסי של ברכה 'בכל מקום' נותר על עמדו ומתקיים גם כאן.

קורבנות הנשיאים - המועד והמקריבים

שלא כבפרשה הקודמת, הדברים בעניינה שק פרשה זו ארוכים וסבוכים. נפתח בסקירה קצרה על מבנה הפרשה. הפרשה פותחת בציון תאריך - 'יום כלות משה להקים את המשכן' (ז, א), עבור לציון הקרבת קורבן הנשיאים 'עגלות צב' וכו' (ז, ב-ג), הנחיית ה' למשה לקחת את ה'קורבן' ולתתו ללוויים, הביצוע (ז, ד-ט), ההכרזה על הקרבת קורבן חנוכת המזבח בידי הנשיאים (ז, י), הנחיית ה' למשה על אופן ההקרבה - 'נשיא אחד ליום' (ז, יא), התיאור המפורט של הביצוע (ז, יב-פג), הסיכום (ז, פד-פח), והדיבור של ה' עם משה באהל מועד (ז, פט).

בעיקרו זהו המבנה הידוע של 'הנחיות' - ביצוע-ציות, אך כאן קודמת להנחיה איזו יוזמה של הנשיאים, וזה מתאים לאותם מקרים בספר שיוזמות מתעוררות 'מלמטה'. יוזמות אלו חלות בדרך כלל בעניינים הלכתיים (למשל, פסח שני. יחידה ד), או כרוכות ביתלונות' (יחידה ו). כאן זוהי יוזמה המייצגת את המדרג השלטוני. נשיאי השבטים מחליטים להעניק מתת לקודש, ומתברר שהדברים תלויים באישורו של ה'; אישור המובא באמצעות משה. אין הם יכולים לבצע ללא אישור זה המלווה בהנחיה כיצד לעשות. נקודה נוספת העולה מן המבנה היא ההפרדה בין שני סוגי קורבנות - ה'קורבן' ללוויים וקורבנות חנוכת המזבח, כפי שילך ויתלבן להלן.

הפתיחה המעלה תיאור זמן: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן..." (ז, א), מחזירה אותנו לספר שמות.⁸ הסטייה מסדר הזמנים הספרי הגיונית למדיי בהקשר זה

8 בספר שמות נאמר: "ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח ויתן את מסך שער החצר ויכל משה את המלאכה" (מ, לג), וזהו 'פחות או יותר' סימו של הספר. לפי הנחיית ה' זה מכונן ליום אחד: "ויבדבד ה' אל משה לאמר. ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד" (שמות מ, א-ב). בפסוק שהובא ויכל משה את המלאכה' לא נאמר במפורש שעמד במשימה גם מבחינת 'לוח הזמנים', אך נראים הדברים שתיאורי הביצוע המושלם בסוף ספר שמות מצפינים בחובם גם היצמדות ללוח הזמנים.

ובמקרא הוא מתקשר ברגיל לשיוך השבטי המאפיין חברות נוודיות.¹⁰ על רקע הצגת דגם מנהיגות נוודי שכזה, ראוי להדגיש את מטרתה של פרשתנו כפי שאנו מבינים אותה. הנשיאים - נשיאים! אין לשנות את האפיון הנוודי הבסיסי ואין להתעלם ממנו, אך הולכת ונרקמת כאן התארגנות לרמה הלאומית המשקפת סדר מיוחד. המחנה - מחנה נודד הוא, אך בארגונו הגיאומטרי השלם מציג 'סדר אנטי-נוודי'; סדר שעיקרו הותוו ביחידה הראשונה של ספרנו, וכאן הם מחוזקים בכוח ההקשר הנידון.

אשר להקרבה, אומנם, ההקרבה מתוארת כאן כעניין העומד בפני עצמו ולא כתוב מתי ההקרבה הזו בוצעה; אך ברור שחייבת להיות זיקה להקמת המשכן, שכן מתואר כאן רצף - 'ביום כלות משה... וימשח... ויקדש... ויקדש... ויקריבו...'. כל התיאור הזה מתקשר לכאורה לתיאורי הקמת המשכן וחנוכת הבית בספרי שמות וויקרא;¹¹ ויחד עם זאת, כפי שצינו, נודעת לדיון בנשיאים חשיבות עצמאית לספר במדבר, והפרטים שנחשפים עשויים לשאת חשיבות לענייני הפקידה והנסיעה. זה יכול להתבטא ברמה הטכנית - נתינת העגלות והבקר קשורה להובלת פריטים שונים של המשכן המפורק, ויכול להתבטא גם ברמה העקרונית, ברוח ספרנו:

"ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטות הם העמדים על הפקדים" (ז,ב).

כלומר, מנקודת הראות של הספר, זה קורבן של מי שיעומד על הפקדים! מובן שזה אמור ליצור איזה דגם של חיבור למשכן ברוח הנאמר לעיל (יחידה א), בדבר זיקה בין המשכן לבין המחנה המתארגן בכוחו של המפקד.

הנה כי כן, הפקדים במפקד מתקשרים למשכן בכוח קורבנם, אך דומה שהנקודה הזו עמוקה יותר. 'הם העומדים על הפקדים' - הם שהביאו קודם (כבר 'ביום כלות משה להקים את המשכן') את קורבנם. העיתוי המוקדם של קורבנות הנשיאים זורק אור על נקודה סמויה בספרנו. הסיפור איננו מתחיל במפקד, משהו קדם לשילוב הפקדים במפקד! שיבוצם במפקד איננו תולדה של צו מנהלי המובנה במערכת ההיררכית שמציג הספר; מי שפקד דאג קודם להשתתף בהקרבה, ובכך נעשה ראוי לפקוד! ברור שזה לא נאמר במפורש, אך התחושה מוקרנת מתוך מבנה הפרשה והבנייתה במבנה הספר. זה לא נאמר במפורש משום שבאמת העניין המרכזי בספר הוא הדגשת דגם הסדר הכרוך בתיחום חד וחריף בין מסגרותיו השונות; מבנה זה

של הצורך לפרט את קורבנות הנשיאים. טמונה כאן הנחה כי בספר במדבר יש מקום להסביר עניינים שונים הקשורים לנשיאים, באופן השונה מהותית מזה של ספר שמות. עניינים אלו מוסברים גם במחיר הסטייה מסדר הזמנים של הספר, באופן שנוצר כאן מעין 'מאמר מוסגר'.

סיפור המשכן עצמו מסופר כאן בקיצור מרבי - עובדות בסיסיות המובילות אל מעשי הנשיאים:

"ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אתו ואת כל כליו ואת המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש אתם. ויקריבו נשיאי ישראל... " (ז,א-ב).

קיצור זה בולט ביותר על רקע מה שיובא להלן - פירוט קיצוני בתיאור הקרבת קורבנות חנוכת המזבח של הנשיאים, הכרוך בחזרות אין ספור. לכשעצמו, קיצור זה בתיאור ההקמה מתאים למדיניות הספר שלא להרבות בעיסוק בהקמת המשכן, אלא להדגיש דווקא את פירוקו (יחידה א).⁹

מכאן עוברים להקרבה. המקריבים שקורבנם יידון להלן מוגדרים כך:

"...נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטות הם העמדים על הפקדים" (ז,ב).

זהו אפיון ארוך ומפורט, אפיון מרובע - המאריך מאוד בתיאור המקריבים; ועד עתה לא נצרך הכתוב להגדרה ארוכה שכזו. מבין ארבעה אפיוני המשנה המוצעים כאן, שני האחרונים פותחים במילית 'הם', כלומר, 'הלא הם'... זה מגוון מבחינה סגנונית, ובה בעת מסמן ברביעיה הזו שתי קבוצות. **אפיונים ראשוניים**, או חדשים - 'נשיאי ישראל' ו'ראשי בית אבותם'. **אפיונים משניים**, או ישנים הידועים כבר ככאלו - 'נשיאי המטות', 'העומדים על הפקדים'. נסביר, נשיאי המטות מהווים נקודת מוצא, ובתפקידם זה עסקו במנייה. נשיאי ישראל הוא מושג שנובע מהיותם נשיאי המטות, אך יש כאן שיוך ברמה גבוהה יותר. כיצד 'נשיא מטה' הופך (לחלק מ)נשיא(ני) **ישראל**? חייב להיות כאן 'תהליך' - ממשי או תודעתי-סמלי - המעצים את המודעות הלאומית של התפקיד; וההקרבה המשותפת שתלך ותתפרש להלן, היוצרת מפגש רב-משותפים סביב תכלית אחת, מחזקת ממד של שוויוניות בין המקריבים, ומביאה לשיוכם למסגרת גבוהה יותר ממסגרת המטה, הלא היא המסגרת הלאומית. בשולי אפיון זה ראוי עוד להוסיף כי 'נשיאים' איננו תואר ותפקיד המלווה את עם ישראל לאורך זמן, בעיקרו ניתן לראותו כמאפיין את השלב הנוודי בתולדות העם,

9 דברי המדרש שמביא רש"י: "כלות משה להקים - ולא נאמר ביום הקים. מלמד שכל שבעת ימי המילואים היה משה מעמידו ומפרקו, ובאותו היום העמידו ולא פרקו...". פותרים לכאורה קושי תוכני, אך רעיונית מבליטים כמובן את רעיון הפירוק. יש ערך לפירוק!

10 הדברים בולטים במיוחד לגבי ישמעאל. ספר בראשית המכיר במשטר המלוכני לגבי עמים רבים מציג את היותו נודד על פני מרחבים עצומים: "ועל פני כל אחיו ישכן" (בראשית טז,ב). מבחינה זו הוא הנווד הקלאסי של ספר בראשית, והמשטר שנוון לו הוא נשיאים: "אלה הם בני ישמעאל ואלה שמותם בחצריהם ובטירתם שנים עשר נשיאים לאמתם... וישכנו מחילה עד שור אשר על פני מצרים באכה אשורה על פני כל אחיו נפלי" (בראשית כה, טז-יח). ויחד עם זאת, הדברים נכונים מבחינה מסוימת גם לגבי אברהם. הוא מגדיר עצמו: "גר ותושב אנכי עמכם..." (בראשית כג,ד), ונענה: "נשיא אלהים אתה בתוכנו..." (בראשית כג,ו).

11 ומכאן מתעוררות שאלות של 'בכוח מה', ו'באיזה אופן' נחנך המשכן בפועל, ומה העניק את הגושפנקה הדתית לחניכה. ראו דעת מקרא לפסוק א (עמ' עה), ואנו לא נברר זאת בחיבורנו.

מצווה הדגשה שרירותית של מעשים ותפקידים מבלי להיכנס לסיפור האישי של כל גורם בפרשה. אך יחד עם זאת, אין הכתוב נמנע מרמיזה מדוע זכו אנשים בתפקידים. ליתר דיוק, השילוב ההיררכי דורש גם רמז למשהו אישי, ובמקרה הנידון, למשהו האישי תכלית לאומית.

מהות הקורבנות

אשר לקורבנם, ההתרשמות היא שיש במה שהם מביאים משהו כללי, ליתר דיוק, משהו שמשדר 'כלליות'. הכתוב פותח במעין סיכום (שאינו נוגד כמובן את הסיכום האחר שייערך בסוף הפרשה):

"...ויביאו את קרבנם לפני ה' שש עגלת צב ושני עשר בקר עגלה על שני הנשאים

ושור לאחד ויקריבו אותם לפני המשכן" (ז, ג).

סיכומי רשימות אינם עניין נדיר בספרנו, ופגשנום לא-אחת; אולם, דומה שסיכום זה המובא כבר בפתיחת הדברים, מעצים את הממד הכללי של הפעולה - לא דמויות שבטיות פרטיות הם המביאים, אלא חלק ממכלול.

כאן המקום לברר את פשר הכינוי של מתת הנשיאים 'קורבן'. האם עשוי הוא להיות מובן כקורבן? ניתן דעתנו, נאמר:

"ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבותם הם נשיאי המטות הם העמדים על הפקדים. ויביאו את קרבנם לפני ה' שש עגלות..." (זב-ג).

הצירוף ויקריבו... ויביאו את קרבנם... איננו כפוף לתחביר פשוט (במשפט הראשון חסר מושא!);¹² אך בצורתו זו מדגישה החזרה ללא ספק את ההקרבה, ואת הקורבן. בנסיבות אלו הקורא מצפה לקורבן על פי פשוטו, והנה, מובאות עגלות! בפועל מה שהובא נועד אולי לסיוע למערכת שבה מוקרב הקורבן, ולא להקרבה במובן הפולחני הפשוט; והדברים עולים מן הפסוק הבא:

"ויאמר ה' אל משה לאמר. קח מאתם והיו לעבד את עבדת אהל מועד ונתתה אותם אל הלויים איש כפי עבדתו" (ז, ד).

ניתן להבין את השימוש - לדעתנו עקרוני - שעושה כאן הכתוב ב'קורבן' בדרכים שונות (דרך אחת כמדומה איננה מתקבלת - השוורים הינם חלק ממערכת העגלות, ולא בהמות להקרבה!);¹³ מכל מקום, יש לזכור כי בפרשה הנידונה מדובר בתופעה רחבה יותר, שכן בפירוט הקורבן בהמשך נאמר:

"ויהי המקריב ביום... את קרבנו... וקרבו קערת כסף אחת... פר אחד בן בקר..." (ז, יב-טו).

מיד אחרי הדגשת הקורבן מוטעם חפץ - 'קערת כסף אחת...'. לענייננו, השימושים הללו יוסברו באווירה המיוחדת של ספר במדבר, והרוצה יראה בכך גילוי של שפת הספר, שהקורבן נטען בו במשמעות נוספת! הנה, יש ב'קורבנות' של העגלות התייחסות ישירה אל הלוויים ופעולתם. זהו מעין קורבן, קורבן במובן של חדירה אל הקודש, כניסה אל המסגרת המקודשת; אך לא קורבן בפועל המתכלה תוך כדי הקרבתו.¹⁴ לעוסק בתורה החל מספר בראשית, השימוש במילה 'קורבן' מעורר ציפיות מוגדרות מאוד, אך ההיענות לציפיות אלו בפרשתנו היא חלקית בלבד. כמובן, יש בפרשה גם קורבנות כפשוטם, אך באופן די לא-צפוי מתייחס כאן 'קורבן' גם למהות אחרת. ה'הקרבה' אל הלוויים יוצרת סדר חדש. ההחזרה של מהות אל הקודש עוקפת את הסדר המוכר והידוע - ביטוי המרכזי בספר ויקרא - של הכנסת קורבן אל המשכן והקרבתו שם. כאן 'הקורבן' ניתן לצורך המשכן השרוי במצב (פוטנציאלי) מסוים - לא המצב של הקרבה רגילה, אלא של משכן העומד לפירוק, המפורק והמוסע. התמודדות עם המצב של פירוק המשכן מהווה צד חשוב של ספר במדבר (יחידה א), וה'קורבנות' הללו תואמים את המצב המיוחד הזה של המשכן שבו, ואת מעמד המיוחד של הלוויים. הנה כי כן, קורבן יכול להיות גם משהו שונה, בלתי צפוי, המוכתב על ידי נסיבות מסוימות, ובכל זאת, אין כאן ניתוק מוחלט, אין זה קורבן מטפורי לגמרי; הוא 'שומר' על קשר ענייני מסוים למערכת הרגילה של הקורבנות.¹⁵

הדגשנו עד כה בעיקר את קורבן העגלות. הפירוט של קורבן כל נשיא ונשיא כולל גם קורבנות ממש, אך בפתיחה מדובר על כלים. כלומר גם הכלים הללו מאופיינים כקורבן:

"וקרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש..." (ז, ג).

מה תפקיד הכלים? אין ספק שהכלים הנידונים כאן - 'קערת כסף אחת... משמשים בקודש, פשוטו כמשמעו. אין הם 'תרומה' במובן של ספר שמות - חומר גלם שממנו ייעשו דברים מקודשים, מצע לקדושה, וגם לא קורבן המקודש מצד עצמו, שבהיותו מתכלה הוא חד-פעמי. הכלים הם מצע להכנסת משהו מקודש אל הקודש, ועשויים להמשיך ולשרת בתפקיד זה לאורך זמן. בתוקף זה הם מנציחים את הנשיאים שנתנום, ובתוקף זה מתקבעים במידת מה בהיררכיה של הקדושה, והופכים להיות חלק ולו זעיר של המשכן. גם מבחינה זו מציע ספר במדבר משהו שונה מזה של ספר שמות. כאן לא מדובר על תרומה של חומרי גלם כפי שתרם העם כולו, אלא על תרומה ייחודית

14 מבחינה זו אין דין הקורבנות היחפציים של פרשתנו כדין 'קורבן עצים' למשל, שכן 'קורבן עצים' הוא מהות מתכלה, ובכך הוא שומר על משמעות מקורית חשובה של הקורבן.

15 ספרותית, ניתן אולי לאבחן את 'הקורבן' הנידון כאן כמטונימיה. כלומר, המשמעות החדשה הנוצרת על ידי מעתק המשמעות שומרת על זיקה ישירה למשמעות המקורית - שתיהן קשורות במקדש וצרכים.

12 ליכט קבע: "התחביר מגומגם" (א, עמ' 101).

13 דעת מקרא נצרך לציין: "נראה שלא הקדישו את הבקר אלא לקדושת דמים בלבד (שויס קדוש למשא) ולא למזבח (להקרבה)" (עמ' עו). כללית, הביא שני פירושים. האחד, קורבן - שם כולל לדברים שאינם רק עולים על המזבח למשל קורבן העצים, שני (רמב"ן), הביא בעגלות את הקורבן (עמ' עה-עו).

בעלת תפקוד מוגדר המשתלב במקום מסוים במדרג הקדושה, ומזכיר בהכרח ובאופן ספציפי את מביאיו.

כדרכנו במקומות רבים בחיבורנו (ראו: מבוא - הערות מקדימות), נשער שההשוואה לספר שמות חשובה להבנת העניין הנידון. שם, ברשימת התרומות למשכן, הנשיאים אינם מפורטים בשמותיהם ובסדר יוחסין שלהם, ובאופן כללי, בהתייחס לציור התרומה הלאומית שם, הם נמצאים בשוליים:

"והנשאם הביאו את אבני השהם ואת אבני המלאים לאפוד ולחשן. ואת הבשם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים" (שמות לה, כז-כח).

ההבדל בין ציור הנשיאים בשמות ובמדבר ניתן להסבר על בסיס ערכי הקשור לדיוקנו המיוחד של כל ספר וספר, שתמציתו, בספר שמות השוויון גובר על השונות, העם כמכלול הוא החשוב, ובנסיבות שמובעות באירועיו אין מקום להבליט גורמים שהבלטתם מקרינה חיזוק של הגורמים המפצלים. לעומת זאת, בספר במדבר יש סדר שבטי מובהק המחויב להצגת השבטים כיחידות נפרדות, ומתייחס גם להיררכיה הפנימית בכל שבט. אם כן, משתקף כאן ההבדל בין הספרים. וראוי להזכיר כאן את הנאמר לעיל בדבר הרמז האישי לפעולתם של הנשיאים. רמז אולי יש כאן,¹⁶ אך הוא מוצנע היטב תחת מעטה הדגשי ההיררכיה השבטית והלאומית.

עסקנו עד כה הרבה בעניין הקורבן המיוחד לספר במדבר שעשוי להיות שונה מהותית מקורבן חי שמומת על המזבח, אך בהמשך מוצגים גם קורבנות רגילים: "ויקרבנו קערת כסף אחת... שניהם מלאים **סלת בלולה בשמן למנחה**... מלאה **קטרת**. **פר** אחד בן בקר **איל** אחד **כבש** אחד בן שנתו לעלה. **שעיר עזים** אחת לחטאת. ולזבח השלמים **בקר** שנים **אילים** חמשה **עתודים** חמשה **כבשים** בני שנה חמשה. זה קרבן..." (ז, יג-יז).

הסדר כאן הוא: 'סלת בלולה בשמן למנחה', 'קטורת', 'פר אחד', 'איל אחד', 'כבש אחד', 'שעיר עזים אחד', 'בקר שנים', 'אילים חמישה', 'עתודים חמישה', 'כבשים חמישה'. וניתן להציג בצורה מקוצרת: **מנחה, קטורת, קורבנות מהחי**. סדר זה שונה מסדר קורבנות אחרים שניתן לחשוב על זיקה בינם לבין קורבנות אלו. כך קורבנות **היום השמיני**. בהוראה:

"ויאמר אל אהרן קח לך **עגל בן בקר** לחטאת ו**איל** לעלה תמימם והקרב לפני ה'. ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו **שעיר עזים** לחטאת ו**עגל וכבש** בני שנה תמימם לעלה. ו**שור ואיל** לשלמים לזבח לפני ה' ו**מנחה בלולה בשמן** כי היום ה' **נראה אליכם**" (ויקרא ט, ב-ד),

16 רש"י בדברי המדרש שהביא, עיבה רמז זה עד מאוד: "...אמר רבי נתן: מה ראו הנשיאים להתנדב כאן כאן בתחילה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחילה? אלא כך אמרו הנשיאים: יתנדבו ציבור מה שיתנדבו, ומה שמחסרין אנו משלימין. כיון שראו שהשלימו ציבור את הכל... אמרו מעתה מה לנו לעשות? הביאו אבני השהם והמילואים לאפוד ולחושן, לכך התנדבו כאן תחילה".

ובביצוע:

"...ויקרב את קרבן העם ויקח את **שעיר** החטאת אשר לעם וישחטו ויחטאוהו כראשון. ויקרב את **העלה** ויעשה כמשפט. ויקרב את **המנחה** וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר..." (ויקרא ט, טו-יז). בלי להיכנס להבדלים קלים בין שתי המערכות, ברור כי בויקרא הסדר הוא של קורבנות מעולם החי, ורק אחר כך מנחה. למעשה, ניתן לומר כי גם בסיכום של פרשתנו המנחה נדחת ממקומה הראשון:

"זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי ישראל קערת כסף שתיים עשרה מזרקי כסף שנים עשר כפות זהב שתיים עשרה... כפות זהב שתיים עשרה מלאת קטרת... כל הבקר לעלה שנים פרים אילים שנים עשר כבשים בני שנה שנים עשר ו**מנחתם** ושעירי עזים שנים עשר לחטאת..." (ז, פד-פח).

המנחה כאן צמודה לכבשים כמעין נסכים. איננו באים לשפוט אך הקריבו בפועל, והדעת נותנת שהיה זה באופן המקובל שמעמיד את המנחה במקום שני, אך ברשימת קורבנות הנשיאים הופיעה המנחה במקום הראשון! אפשר ויש בכך מין היגררות אחר הכלים, רוצה לומר, מכיוון שהיה חשוב להדגיש את הכלים, וזה יכול להתקבל על הדעת מהסיבות שצינו לעיל, הדגישו אגב אורחא גם את מה שנמצא בתוכם, וזה מתייחס בראש ובראשונה למנחה. מכל מקום, הדגשת הראשונות של המנחה משתלבת יחד עם ההצגה הייחודית של הכלים כקורבן, כדי להעניק למערכת הזו - 'כלים-מנחה' צביון מיוחד, שאינו תואם את הקורבנות הרגילים, כדאמרן.

סדר הנשיאים המקריבים הוצג במבוא. המגמה כאן להתחיל מיהודה ולשקף בכך את סדר ספר במדבר, היינו, 'סדר המנחה'. שיקוף סדר זה מצוין שונות בין שבטים ומחנות המתבקשת מההיערכות סביב המשכן, ויחד עם זאת, החזרה המפורטת על קורבנותיהם מלמדת דווקא על שאיפה להציג שוויון. נשיאי השבטים אולי שונים במקומם, ביוחסין שלהם ובמספרם, אך קורבנם הזהה משקף מעמד שווה לפני ה'. מצב זה כלל לא ברור מיתרומת הנשיאים' בספר שמות, שם הכול היה התנדבותי לחלוטין. ודוק, כפי שצינו למעלה, גם בפרשתנו יש רמז ליוזמה התנדבותית של הנשיאים, שכן נכתב: "ויאמר ה' אל משה לאמר **קח מאתם** והיו לעבד את עבדת אהל מועד..." (ז, ה), משמע, קודם הביאו, ורק אחר כך ה' נתן רשות לקבל - 'קח מאתם'; אך לענייננו, היא הנותנת! למדנו כי בספר במדבר המדגיש את המבנה ההיררכי, כל כניסה אל הקודש, כולל תרומות שכאלו, טעונה אישורו של ה'; מה שאין כן בספר שמות שם הובאו הדברים בדרך של תרומה מוחלטת.¹⁷

17 ראו: דעת מקרא (עמ' עו), ומדבריו עולה צד של שבח להתנדבות זו, והוא ממשיך בכך מסורת דרשנית ידועה, ראו: רש"י על אתר.

חנוכת המזבח

ענה נעבור לחנוכת המזבח! בפתיחה הניסוח הוא:

"ויקריבו הנשיאים את חֲנֹכַת המזבח ביום המשח אתו ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח. ויאמר ה' אל משה **נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום** יקריבו את קרבנם לחֲנֹכַת המזבח" (ז, י-יא).

מניסוח זה עולים שני תיאורי זמן שונים הקשורים ביום. האחד - 'ביום המשח אתו', והשני - 'נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום'. שני תיאורים אלו מכוונים לדייקנות במערכת הפנימית שבה הם משובצים. רוצה לומר, ברור כי הקורא חש שהוא שרוי במערכת מוגדרת של הקרבת קורבנות הנשיאים, שיש לה אפיוני זמן משלה; אך זו מערכת פנימית, וזיקתה למערכת הכללית של הספר לא ברורה. הפרשה כולה מתחילה 'ביום כלות משה' ועוברת ל'ביום המשח אתו'. ברור למדיי שלכתוב בספר במדבר חשוב 'להישאר בקשר' עם המערכות הללו, אך בניגוד למערכת הישע-שמונה המיוצגת בימי המילואים (יום שביעי ויום שמיני) לפי ספרי ויקרא ושמות, כאן הדגש הוא על מערכת של שנים עשר המבליטה את השבטיות. ולכן אין די לומר שהפרשה משובצת במקום זה בתוקף איזה יישום של 'אין מוקדם ומאוחר בתורה'¹⁸. יש מקום לומר כי הפרשה מופרדת מהסדר ההוא משום ששיבוצה באותו הסדר היה מחייב בהכרח להעמידה **כהשתלשלות של ימי המילואים**, ולקשרה בקשר ישיר למערכת ה'שבע-שמונה' שאפיינה את מספרי הימים הללו. כאן, במקומה זה אחרי ברכת כוהנים, שכפי שצוין לעיל מעניקה אופי כללי מאוד לכהונה ולתפקידה החורג מגדרי מקום וזמן, באה פרשה הממוקדת ב'**זמן חדש'** מבחינת הספר - מערכת העומדת בפני עצמה; שבהכילה - כך נראה - **שנים עשר יום**, יש בה משום הבלטת זיקת השבטים למשכן באמצעות נשיאיהם. אם הסדר הרגיל של המשכן מחייב שישראל כעם עומדים מול הכהונה, כאן ישראל מיוצגים באמצעות שבטיהם ונשיאיהם.

הקול המדבר מעל לכפורת

הפסוק המסיים את פרשת הנשיאים עוסק בעניין שונה:

"ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארן העֶדֶת מבין שני הכרבים וידבר אליו" (ז, טט).

זיקתו של פסוק זה לקודמיו איננה פשוטה.¹⁹ אנו מבינים את הצגת הדברים בספר במדבר כרמיזה שהתהליך המוביל להתגלות למשה במשכן קשור בקורבנות הנשיאים:

18 דעת מקרא קובע: "את המזבח חנכו אחר שבעת ימי המילואים..." אחר כך מזכיר את השיטות השונות למניית ימי המילואים, ויילפי שתי השיטות גם יחד יש להשתמש כאן בכלל: אין מוקדם ואין מאוחר בתורה, שהרי פרקים א-ב בספרנו העוסקים במפקדים נאמרו באחד לחודש השני של אותה שנה... ואלו על הקמת המשכן נאמר בפירוש שהיה בחודש הראשון..." (עמ' עד).

19 ליכט הציגו כפרשה בפני עצמה (א, עמ' 111-112). דעת מקרא: "...וייז החיבור שבראש הפסוק אינה מתחברת יפה עם רשימת הקורבנות שקדמה לה..." (עמ' פה).

"זאת חֲנֹכַת המזבח ביום המשח אתו **מאת נשיאי ישראל**..." (ז, פד); קודם קורבנות, ואחר כך - ולא בלי קשר ביניהם - באה ההצהרה על אופן הדיבור עם משה. תיאור זה עומד ביחס מעניין לזה של סוף ספר שמות. שם מדובר על משיחת הכלים:

"ומשחת את מזבח העלה ואת כל כליו וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים" (שמות מ, ז).

אחר כך:

"וישם... ואת מזבח העלה שם פתח משכן אהל מועד ויעל עליו את העלה ואת המנחה כאשר צוה ה' את משה" (שמות מ, כח-כט).

והדגש הושם על משה בלבד.²⁰ ואילו בספרנו, המשיחה נקשרת בדרך כלשהי לקורבנות הנשיאים הפותחים בקערות:

"זאת חֲנֹכַת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי ישראל קערת כסף שתיים עשרה מזרקי כסף שתיים עשרה..." (ז, פד-פה).

ואחר כך קורבנות ממש:

"...וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים אילם ששים עתדים ששים כבשים בני שנה ששים זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו".

ורק אחרי משיחה זו מסופר על:

"ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת על ארן העֶדֶת מבין שני הכרבים וידבר אליו" (ז, פח-פט).

אכן, יש כאן קושי - מעין חספוס בחיבור בין פסוק ההתגלות למשה לבין קודמיו, ונוסף לכך צד של אי-בהירות - מהיכן היו ההתגלויות עד כה;²¹ ואין לנו מנוס אלא להניח שבסופו של דבר העניין ספרותי, וכאן הועדף תיאור הקישור שבין ההתגלות למשכן בצורתו החזקה ביותר, כשהוא נכרך דווקא בנשיאים.²² נסביר את כוונתנו, ניתן לטעון כי הפסוק הנדון מהווה השלמה לספר שמות. אם ספר שמות הסתיים באי-כניסת משה למשכן בגלל הענן:

"ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שָׁכַן עליו הענן וכבוד ה' מלא את המשכן" (שמות מ, לה),

הרי כאן יכל כבר משה להיכנס, ושמע את הדברים שנועדו להיאמר כבר בתכנון המשכן:

20 אנו עוסקים כאן בהשוואות עקרוניות בין שמות ובמדבר, ראוי: מבוא - הערות מקדימות. אשר לויקרא, נאמר: "ויז ממנו על המזבח שבע פעמים וימשח את המזבח ואת כל כליו ואת הכלי ואת כנו לקדשם" (ויקרא ח, יא), והעניין מפורט בהמשך הפרק ובפרק הבא, שם.

21 אין תיאור כה ישיר של הדיבור אל משה. כזכור בשמות נאמר בלשון עתיד: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארן העֶדֶת את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל" (שמות כה, כב), וראו למעלה.

22 רש"י אומר שזה אותו הקול: "את הקול - הוא הקול שנדבר בו בסיני..." כלומר, למעשה יש כאן אחידות בין ההתגלויות השונות והקושי פתור. לדעתנו, יש בספר הבחנה מהותית בין הר סיני לבין המשכן.

"ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארון העדת את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל" (שמות כה, כב).
אולם, אין זה יחס רגיל של השלמה, משום שאם היה הוא כזה, היה צורך לומר זאת כבר בתחילת הספר.²³ כלומר, נכון להעיר בתוספת לספר שמות, כי ההתגלות המאפיינת את סופו התנהלה בתנאים מסוימים, ואלו התנאים המתוארים בפסוק הזה. לעומת זאת, באופן שבו שובצה הפרשה בספרנו, הפסוק המדובר המציין זאת התגלגל לשולי עניין שהוא עצמו אינו מצטייר כמרכזי מבחינת המבנה של הספר! אולם, זהו בדיוק עניינו של היפוך הסדר! נכון שמבחינת ההצגה של כל העניין בספר אין כאן כל עידוד לתחושה של מרכזיות; אך כאן דווקא הקישור לנשיאים ורתימתם למשכן, הופכים את העניין הלא-מרכזי למרכזי. קורבנות הנשיאים ממצים את רוחו של ספר במדבר בצורה המרבית, ולכן כאן המקום להצגתם למרות הבעיות המבניות שסקרנו. כביכול, הקורא שלא ציפה להערה בעניין הנשיאים ובעניין אופן ההתגלות למשה במשכן, חש כי על היעדר קשר פשוט לסביבה הטקסטואלית שבה נתחבו הדברים, הם בולטים במיוחד.

בדברנו על זיקת הנושא לספר במדבר בכלל, וליחידה הזו בפרט, ועל כינון מה שראוי אולי לכנות 'סדר הלווייה'; נציג - במלוא הזהירות המתחייבת - פירוש מסוים לפסוק הנידון. פירוש זה מצריך שלא לראות את כניסת משה לפני ולפנים כעניין מובן מאליה, אלא כהיגד נושא מסר, ואת דמותו של משה כייצוגית. את הפסוק הנידון נוכל להציג כחלק ממגמה וכשלב בתהליך. בשלושה מקרים בספרנו מבנה מסוים מוביל ללוויים כעומדים בנקודה מרכזית ואף בנקודת שיא של תהליך. האחד, בפרשת המפקד (יחידה א), המפקד והמבנה מובילים לארגון מערכת הלווייה. השני, בפרשה זו, ארגון דמויות ציבוריות ספציפיות - נשיאים וראשים מוביל למשה שהוא לוי. והשלישי ביחידה זו, עניינים שונים מובילים לתנופת הלוויים וטיהורם (להלן). אם נציג זאת תמציתית: 1. מפקד ומחנה ← מפקד הלוויים והחלפת הבכורות. 2. קורבנות נשיאים וחונות הבית ← לוי (משה) נכנס לצד הארון המשכן שנחנך. 3. חונות הבית ← תנופת הלוויים וכניסתם לתפקידם. לפי זה גם כניסת משה אל הקודש משתלבת ביהעלאת קרנם של הלוויים ובמסר הנובע מכך. בנקודה זו, איננו יכולים לחמוק משאלת המסר לדורות - מה בעצם עולה מהבלטת כניסת משה אל הקודש? מה עולה מהתפיסה בדבר הייצוגיות של דמות כה-חד-פעמית? האם העצמת מעמד הלוויים מאפשרת ערוץ אחר להתקשרות עם ה' כשהמשכן משמש כזירה? כדרכנו נסתפק בעצם העלאת השאלות.

23 איננו נכנסים כאן לשאלת מיקומו של ספר ויקרא בין שמות לבמדבר. יעל פניו ברור שהוא המשך לשמות, אך אין בו תאריכים, ואין ניסיון להבנותו במערכת זמנים כלשהי.

העלאת הנרות

עניין העלאת הנרות מגיח ליחידה זו מבלי שנוכל להצביע על קשר מפורש לפרשות השכנות, ובכל זאת, נוכל כמדומה לחלץ רמז מסוים. כהרבה פרשיות בספרנו, בפתחת הדברים מובאת הנחיה למשה:

"דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות" (ח, ב-ג).
אחר כך בא תיאור הביצוע:

"ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרתיה כאשר צוה ה' את משה" (ח, ג),
הכולל שלושה היגדים המחזקים זה את זה - ויעש כן...העלה נרותיה... כאשר צוה ה' את משה: את ההדגשה היתירה על הביצוע ניתן לתלות בקושי טכני להשיג את התוצאה המיוחלת, ואת ההקפדה הנדרשת לשם כך. אפשר שטיבו של קושי זה איננו נהיר בקריאה פשוטה של הכתובים, אך מכל מקום, לעצם הנוכחות של קושי מיוחד בפרשה זו יש בסיס, הן בהסתמך על הפרשנויות השונות שלהן זכה הכתוב כבר אצל חז"ל,²⁴ והן בגין מעמדו ככתוב מבאר להיגד ראשוני בנידון בספר שמות:
"...ועשית את נרתיה שבעה והעלה את נרתיה והאיר אל עבר פניה" (שמות כה, לז),

כביכול, הצורך בפסוק מבאר משקף היענות לקושי ביישום. יחד עם זאת, החזרה החזקה הזו על ביטויי הביצוע, מעצימה מאוד את הדגם הנפוץ בספר במדבר של מסגרת היררכית המבוססת על צווי מאת ה' למשה, העברה אל אהרון, וביצוע, במקרה זה - היענות ישירה ומדויקת לציווי.

אחר כך בא תיאור קצר של המנורה:

"וזה מעשה המנרה מקשה זהב עד ירכה עד פרחיה מקשה היא כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנרה" (ח, ד).

הניסוח הזה מעניין; הוא מכונן בוודאי ל"וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר" (שמות כה, מ). ובכל זאת, חרף הדמיון הלשוני-ענייני, אין בפסוקנו התייחסות ישירה להר סיני. נהפוך הוא, סיפור המנורה בא כאן כמעין השלמה לסיפור העלאת הנרות שהוא מן הפעולות המאפיינות את המשכן הבנוי; זהו אם כן עניין שקשור בעבודת המשכן באופן ההדלקה. דומה אפוא שהכתוב המביא כאן את עניין הנרות והמנורה, נוקט מדיניות האופיינית לספר במדבר; אין הוא מזכיר מפורשות את הירי מקור ההתגלות של ספר שמות, ותולה את תיאור המנורה בפעולה של עבודה במשכן. ועדיין נותר לברר מדוע בכלל הביא פרשה זו כאן.

הצגת סמיכות הפרשיות כאן ניתנת להבעה כדגם מסוים - קודם מזבח (יחונות המזבח) ואחר כך מנורה. כדי לעמוד על משמעותו נזכיר כי ענייני המנורה מופיעים לעתים לבדם, בנפרד מענייני משכן אחרים. זה בולט בשמות:

24 ראו הסיכום אצל ליכט, א, עמ' 113-114.

"ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד. באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדן יעךך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה'..." (שמות כז, כ-כא).

פסוק זה מנותק מענייני המנורה הרגילים שהוצגו בפרק כה בספר שמות; שם נמנו כלי המשכן בקבוצה לפי הסדר. עם זאת, גם מצב זה המובא בספר שמות, שומר על הדגם שהזכרנו, משום שקודם הוזכר שם המזבח: "ועשית את המזבח עצי שטים..." (שמות כז, א), שהוא עצמו הופרד מיתר כלי המשכן. אך שם בספר שמות, בפסוק ויקחו אליך שמן זית זך... מושם הדגש על החומר - שמן זית כתית למאור המתאים לדגשים של ספר שמות על חומרי גלם בתרומה; ואילו כאן בספר במדבר, מושם הדגש על אופן ההדלקה כיאה וכיאות לספר המציג מצב בסיסי של משכן מתפקד, פעיל. הנה כי כן, ניתן לזהות בספרי שמות ובמדבר אזכורים של 'מזבח' ו'מנורה' השומרים על דגם מסוים שעיקרו הצגתם בשונה מענייני משכן אחרים, בסדר של מזבח ואחריו מנורה, אלא שכל אחד מהם שומר על ייחודו של הספר שבו שובץ. הרוצה יראה בכך עוד עדות מיני רבות לייחודם של שני הספרים המציגים דגמים דומים, אך בתוך הדומות מסתתר גם ההבדל.

אשר לצד המשותף בין שני הספרים, ניתן כמדומה להצביע על שני מרכזי כובד בעבודת המשכן - המזבח והאור. המזבח מייצג את הקורבנות ואת עבודת ה' באמצעותם, והמנורה את האור. הדגשים הללו, בשינויים מסוימים, עולים במסורת היהודית לדורותיה, ואין לנו כאן עניין להרחיב בכך. מכל מקום מסתבר, כי יש כאן שני טיפוסים סמליות שונים לחלוטין. האור מייצג מהות מופשטת, רוחנית, מתפשטת, והקורבנות, בשר ודם. כאן מובלט ההבדל בסמליות על רקע הסמיכות בפרשות, ובהקשר של ראשוניות - הצגת היסודות הראשוניים של התארגנות המשכן במדבר.

טיהור הלוויים ותנופתם

פרשה זו מתארת באריכות יחסית את הטקס המורכב של הכשרת הלוויים לתפקידם. מכאן ואילך הכול יהא מוכן לנסיעה, הסדר והארגון הושלמו, וכל רכיב במערכת המחנה יהיה מודע לתפקידו ולמגבלות הקדושה שבה הוא פועל. ועדיין, יש עניין בשאלת מיקום הפרשה דווקא כאן, אחרי קורבנות הנשיאים והעלאת הנרות. ניתן היה לכאורה להציג את ביצוע הטיהור והתנופה מיד אחרי מפקד הלוויים והמרת הבכורים בלוויים. וזאת לדעת, הכתוב ער לשלב הקודם, המשמעותי, בהכשרת הלוויים - עניין ההמרה, ומזכיר זאת בפרשתנו:

"כי נתנים המה לי מתוך בני ישראל תחת פטרת כל רחם בכור כל מבני ישראל לקחתי אתם לי. כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי אתם לי. ואקח את הלוים תחת כל בכור בבני ישראל" (ח, טז-יח).

קטע זה מתייחס הן לעובדת המרת הבכורות בלוויים, והן - ברמז - למשמעות הרעיונית של קישור הלוויים במישרין לה' דווקא, ולא לכוהנים שאותם נועדו

לשרת בפועל (על כך ראו דיונונו ביחידה א). הזיקה לכהונה תיאמר כאן רק בפסוק הבא:

"ואתנה את הלויים נתנים לאהרן ולבניו... לעבד את עבדת בני ישראל באהל מועד..." (ח, ט).

ניתן היה אפוא להציע מבנה אחר שבו ענייני טוהרת הלוויים יתקשרו במישרין לסיפור המרת הבכורים, ולא יהיה צורך לחזור ולהדגיש את סיפור ההמרה במה שנראה כאן כמעין מאמר מוסגר ארוך למדי. אולם, מסתבר שמטרתו של הכתוב ספרותית היא - בניית מסגרת תוכנית לקראת סיפור המסע; על רקע זה היה עניין לחתום את פרק ההכנות למסע ולחנייה בטיהור הלוויים דווקא, שכן כנאמר בחיבורנו שוב ושוב, ללוויים נודע תפקיד מרכזי בהיררכיה שמובעת ביחידות הראשונות, ואך הגיוני הוא לסיים את המבנה בפרשת הלוויים.

מבחינה זו שומר הספר על סדר עקבי. היחידה הראשונה שמנתה את ארבעת הפרקים הראשונים העוסקים בארגון המחנה בעקבות המפקד הסתיימה בענייני הלוויים. בדיונונו לעיל (יחידה א) הדגשנו כי סדר זה איננו מחויב המציאות, והוא נושא משמעות אידיאולוגית. היחידה שלפנינו יוצרת מעין השלמה לאותה היחידה, לא ארגון המחנה שבמרכזו המשכן עומד כאן על הפרק, אלא הכשרת המשכן לתפקידו (חונכת המזבח והעלאת הנרות), וכקודמתה, גם יחידה זו מסתיימת בעיסוק בלוויים. ציינו לעיל כי גם כניסתו של משה לקודש עשויה להשתלב בדגם זה.

סיום פרשתנו חוזר לגילאי הלוויים, עניין שעלה כבר ביחידה הראשונה (יחידה א). דומה כי חזרה זו אחת מטרתה; לא צפון בה מידע חדש, וכל כולה אלא להדגשה באה. מרכזיותם של הלוויים בספר ממוקדת בשמירת הקודש במחנה ובמסע. שאלת שמירת הקודש במצב הנייח - במחנה, תתעורר ביתר שאת ביחידה הבאה העוסקת בפסח שני (יחידה ד), ויחד עם זאת, ענייני המסע עומדים בפתח. ובאשר למסע, יש במנייה זו של גילאי הלוויים משום אזכור לעבודתם במהלכו ולעצם קיומו. המסע הינו כמדומה הרכיב החשוב בשקול הכוחות של רעיונות ספר במדבר, ועתה הכול מוכן לקראתו. בדרכה שלה ובניסוחיה המיוחדים גם פרשתנו מצטרפת לאחרות כדי להכריז על כך: מכאן לטקס הטיהור והתנופה. בעיקרו זהו טקס מורכב ועשיר בפרטים, מהם נושאי אופי כללי שפגשנו כמותם בטקסים אחרים בספרנו, ומהם חדשים ומיוחדים לדבר. אלו גם אלו קוראים להענקת פשר סמלי. בעיקרו, הטקס כולל את הפעולות הבאות: טיהור הלוויים, הבאת קורבן של שני פרים, סמיכת העם את הלוויים, תנופת הלוויים, סמיכת הלוויים על ראשי קורבן הפרים והקרבנות קורבנות הלוויים. מנקודת המבט של פרשתנו, ניתן להצביע כאן על שני דגשים חשובים. אחד קשור למעמדם ביחס לה', וזה כולל טיהור, תנופה וקורבנות - פעולות שביטויין העיקרי מוסב כלפי מעלה, והשני, ביטויים המתייחסים למעמדם ביחס לעם ישראל ההולך ומתבסס בפרשה. הפתיחה: "קח את הלוים מתוך בני ישראל וטהרת אתם" (ח, ו), וזאת באמצעות 'הזאת מי חטאתי' (ח, ז). ה'טיהור' כפעולה דתית לא נודע עדיין בספרנו. בהמשך נראה מעין טיהור כזה בפרשת פרה אדומה. ומשום שמדובר כאן ב'מי חטאתי', יש המפרשים

של ספר ויקרא.²⁶ אולם, בספרנו זה לא הודגש. למשל לגבי הנשיאים שנידונו לעיל, לא הודגש שסמכו על קורבנם. עולה מכאן תחושת השילוב כלפי פנים, הלוויים משולבים במה שנעשה בפנים 'בתוככי' הקודש. הרושם המתקבל בהסתמך על פרטים פשוטים אלו ברור למדי, אין זו היררכיה קפואה, אלא היררכיה בהתהוות. המשמעות הדתית חשובה משום שמודגש כאן התהליך. אין אלו נתוני קדושה קבועים; כביכול, יש עוצמות שונות של קדושה שנקבעו כך מבריאת העולם, ואין לנו אלא להכירם. לא אלו הם פני הדברים! קדושה זו הולכת ונוצרת לנגד עינינו, ואנו קשורים בהתהוותה. אם ננסח זאת במונחים של סדר, הקדושה האידיאלית אמורה לכאורה ליצור סדר נוקשה; כך הם הדברים ואין לזוז מהם על ימין או על שמאל. כאן אנחנו מדברים על שתופת, מעורבות וטשטוש מסוים של הגבולות העולה - כמעט בהכרח - מתוך התיאור העשיר והמגוון.

לענייננו חשובות שתי פעולות נוספות המהוות רכיב חשוב בתהליך המורכב - ההקרבה והתנופה. הרעיון שמביאים קורבן בכניסה לתפקיד מוכר לנו מהנשיאים (לעיל), אך כאן נוספת תנופה. המשמעות של התנופה היא שלא רק הלוויים מביאים קורבן, אלא הם בעצמם - באופן סמלי כמובן - מובאים כקורבן:

"והניף אהרן את הלוים תנופה לפני ה' מאת בני ישראל והיו לעבד את ה'" (ח,יא).

ניתן כמובן להבין את התנופה הזו כסמל לבידול, כביכול, תנופתם מעניקה להם סמליות מיוחדת במרחב, הם נותקו מהמרחב שבו פעלו עד כה והועתקו למרחב חדש המציין תפקיד חדש. וניתן להבין את ההנפה כהרמה כלפי מעלה; כביכול, הועלו למעלה, וזה תואם את השימוש בפועל להקריב, שבפשוטו עניינו קרבה אופקית, להתקרב, אך מזכיר על דרך משחק הלשון הקרבה ממש. כך או כך, הסמליות הכרוכה בהנפה על פרשנויותיה השונות, מחזקת את המבט אל הטקס הנידון כנקודת מרכזית בתהליך המורכב של התארגנות המסע המתואר בפרקים הראשונים של ספרנו וסדרי הקדושה הכרוכים בו.

כי מבחינת הזמן נאמרו שני עניני הטיהור הללו בסמיכות.²⁵ אולם, ברור כי לספר היה עניין להפריד ביניהם באופן שאינו משתמע לשני פנים, שכן שיבוץ 'פרה אדומה' במקומה משרת - ספרותית - את הדגשת המצב של תום ה'נידודים' ערב הכיבוש של עבר הירדן, כפי שיתבאר במקומו (יחידה יא); בעוד הטיהור שלפנינו עניינו להצביע דווקא על תחילת הנידודים שהתבצעו לפי הסדר הרגיל והצפוי. מכל מקום, בין טיהור לטיהור - ההכנה לשרת בקודש תובעת טיהור. בפסקונו מודגש 'מתוך בני ישראל'.

הנה, למרות שהבכורים הומרו כבר בלוויים צריך לקחת אותם מתוך בני ישראל. ובנקודה זו חוזרים אנו לשאלת המבנה של תחילת הספר ולטענתנו הקודמת, כי ניתן היה לנסח את הדברים אחרת ולהצמיד את הפרשה הנידונה לתחילת תהליך הכשרת הלוויים. הפרשה הזו ממוקמת במקום מתקדם למדי בסדר היחידות הפותחות את ספר במדבר; והמשמעות היא כי אף שאיננו יודעים במדויק את המיקום של הטקס הזה בלוח הזמנים, ניתן לומר כי חלף פרק זמן בין ההמרה של בכורים לבין הטקס שלפנינו. מבחינה ספרותית ניתן לדבר כאן על שיהוי. הדברים מתנתקים בתודעתנו, ונפער ביניהם פער זמן. המשמעות היא שאף שאיננו יודעים אל נכון איך התנהלו הדברים בפועל, אנו מבינים כי גם לאחר המרת הבכורים, הלוויים היו עדיין זמן מסוים בתוך ישראל, נלקחו כאן 'מתוך בני ישראל', לפני שהוצאו לגמרי לעבודתם. לדעתנו, הנוכחות הזו מחזקת את הזיקה לישראל. כביכול, הכתוב לא חש להפרידם; אין כאן מצבים מוחלטים של קדוש ולא קדוש, אלא תהליך של התקדשות, כשהמתקדש שומר על זיקה (כאן של זמן) לציבור שממנו יצא.

אשר לאופן שהזיקה בין ישראל והלוויים תתבטא בהמשך, ניתן דעתנו לפעולת הסמיכה הטווה קשר בין בני ישראל לבין הלוויים: "...וסמנו בני ישראל את ידיהם על הלוים" (ח,י). ויצוין, מעגל הסמיכה של פרשתנו לא תם, גם הלוויים סומכים על הקורבנות: "והלוים יסמנו ידיהם על ראש הפרים..." (ח,יב). לפנינו פעולה מודעת של העברה - סמלית: סמיכה, העברה היא! - היוצרת תחושת שתופת ושליחות. לכאורה, מה שקורה כאן הוא שנוצרת היררכיה של הלוויים ביחס לישראל, היררכיה שאליה חותרים הכתובים בכל היחידות האחרונות. והנה, כאן בא הסיום, מעין 'מכה בפטיש' - האקט המסיים וההיררכיה מושלמת. אולם, ההיווצרות כאן היא תהליך, לא רק מצב; ובעיצוב התהליך יש שותפים, נרקמת שתופת. חשוב מאוד שלישא, שלכאורה נשארים במעגל החיצוני, יהיה חלק בהכנסת הלוויים פנימה, וזה עולה מההדגשות החוזרות ונשנות על התפקיד של ישראל בטקס. המטרה היא: "והקרבת את הלוים לפני ה'..." (ח,י), אך זה מתבצע בנוכחות מסוימת: "והקהלת את כל עדת בני ישראל" (ח,ט). ובכיוון אחר, הלוויים עצמם, אף שאינם רשאים להקריב, סומכים ידיהם על ראש קורבנם. אין זה חידוש עקרוני, והסמיכה מוצגת כעניין מרכזי וחשוב בקורבנות

26 'סמיכה' בויקרא מוצגת כפעולה הראשונה בהקרבה, שנעשית על ידי המקריב ולא על ידי הכהן, ויש בה כדי לכפר: "ויסמך ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו" (ויקרא א,ד).

25 חז"ל עוררו את השאלה איך היה ברשותם אפר פרה לצורך ההזאה: "בראש חודש הוקם המשכן. בשני נשרפה פרה..." (ספרי, במדבר ז א). "דאמר ר' לוי: שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן, אלו הן: ופרשת פרה אדומה" (בבלי, גיטין ס ע"א).